

SZÉLRÓZSA

- 28 Mandel Kinga Magdolna: Romák oktatása Romániában
- 51 Elena Marushiakova – Vesselin Popov: Romanian-speaking “gypsy” communities and their identities

Mandel Kinga Magdolna

Romák oktatása Romániában

Diagnózisok és stratégiák

Bevezető

Jelen tanulmányban, a rendelkezésre álló romániai romákról szóló magyar, román és angol nyelvű szakirodalom alapján, arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen pozitív változások történtek a romániai romák oktatásának tekintetében az elmúlt évtizedekben. Azt vizsgálom, hogy milyen stratégiák, intézkedések, megoldások születtek, ezeket milyen mértékben, milyen hatékonysággal sikerült gyakorlatba ültetni és milyen tervek vannak kilátásba helyezve a romák oktatásának fejlesztését illetően.

A romániai romák demográfiai jellemzői

Kiss Tamás szerint bár 1990 óta több népszámlálásnak lehettünk szemtanúi, 1992-ben, 2002-ben, 2011-ben, mégse tudjuk, hogy egyáltalán mekkora Románia össznépsége és ebből mennyi a roma. A román statisztikai hivatal 2011 elején a romániai össznépségre 21,413 milliót adott meg, azonban a becslések szerint ebből 2,5-3 millió külföldön él és dolgozik. A 2011-es népszámlálás eredménye 19,042,936 fő.¹

Hasonlóan nehéz megbecsülni, hogy egyáltalán hány roma él Romániában, mert a népszámlálások során a romák kétharmada román vagy magyar nemzetiségűnek vallja magát.²Kiss Tamás szerint, míg a 2002-es népszámlálás 535 ezer romát mutatott ki, addig a szakértők 1,8-2 millió, a roma szervezetek pedig 2-2,5 millió romániai cigányról

A szerző Ph.D., egyetemi adjunktus, ELTE PPK Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézet

- 1 Kiss Tamás (2012): A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. In. Pro Minoritate folyóirat, Budapest. In. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2012/ProMino12-3-02-Kiss.pdf>. 10 oldal.
- 2 Marian Sultănoiu (2011): RECENSĂMÂNT 2011. Două treimi dintre romi se declară români. 700.000, 2.000.000, 3.000.000 ... câți romi trăiesc în România? (2011-es Népszámlálás. A romák kétharmada románként vallja magát. 700.000, 2.000.000, 3.000.000...hány roma él Romániában?) Gândul napilap. 2011 október 19. In. <http://www.gandul.info/stiri/recensamant-2011-doua-treimi-dintre-romi-se-declara-romani-700-000-2-000-000-3-000-000-cati-romi-traiesc-in-romania-8883047>

beszéltek.³A legutóbbi 2011-es népszámlálás szerint 621.573 roma él Romániában,⁴ ami a lakosságnak mintegy 3%-át teszi ki. A Világbank becslése alapján 3 millió romáról, az Európai Bizottság szerint 1.5 millió romáról beszélhetünk. A romániai romák parlamenti képviselője 2,5-3 millió roma személyről beszél.⁵Az Európa Bizottság egy közleménye⁶ szerint 1.850.000 roma él Romániában, ami a lakosság 8,32%-át alkotja, ezt a becslést használták az európai stratégiai dokumentumokban is.

Székelyföldi romák közül 2002-ben összességében 60%, 2011-ben pedig 56%-uk vallotta magát magyarnak; 8, illetve 7%-uk pedig románnak. A magukat cigánynak vallók aránya 2002-ben 32, 2001-ben 36%-os volt.⁷ Ebből arra lehet következtetni, hogy nő a roma hovatartozást vállalók aránya, bár továbbra is a székelyföldi romák (és különösképpen a magyar nyelvűek) többsége mind 2002-ben, mind 2011-ben magyarnak vallotta magát,⁸ ami a diszkriminációtól való félelmet tükrözi továbbra is, a nyelv és a nemzetiség együttes értelmezése mellett.

A romániai romák a beszélt nyelv szerint sem homogének, a mintegy félmillió és 2 millió roma között egyaránt találhatunk Kalderás (teknővájó), Lovari, Csurgári, Csurgári, Romugró nyelvjárásokat beszélő csoportokat.⁹Más forrás szerint a roma közösségek 25 kiterjedt családra bomlanak: ezek különálló csoportok, saját kulturális és hagyományháttérrel. Köztük vannak a romungrók, kalderások, csuráriak, ezüstművesek (argintari) és a gáborok. E csoportok tagjai egymástól jól megkülönböztethetők öltözködésük és életmódjuk alapján.¹⁰

A romániai romák demográfiailag meglehetősen fiatal közösség, a 2002-es népszámlálás szerint (ebben 535140 személy, a népesség 2,46%-a vallotta magát románnak)

- 3 Kiss Tamás (2012): A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. In. Pro Minoritate folyóirat, Budapest. In. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2012/ProMino12-3-02-Kiss.pdf>. 10 oldal.
- 4 Institutul Național de Statistică. Tab8. Populația stabilă după etnie – județe, municipii, orașe, comune. (Nemzeti Statisztikai Hivatal 8. táblázat. Az állandó népesség etnikai összetétel szerint – megyék, megyei jogú városok, városok, községek.)
- 5 Mariea Ionescu, Simona Maria Stănescu (2014): POLITICI PUBLICE PENTRU ROMI. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor. Pro Universitaria, București. (Közpolitikák romáknak. Jelentés az EU által finanszírozott roma inklúziós programok értékeléséről.) In. http://www.prois-nv.ro/docs/Politici_publice_pt_romi.pdf. 24. oldal.
- 6 COM (2011) 173 – Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020. (EU Bizottsága 2011/173 – Egy EU keret a nemzeti stratégiákhoz a romák integrálására 2020-ig) In. http://www.cdep.ro/eu/examinare_pck.fisa_examinare?eid=10
- 7 Kiss Tamás (2012): A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. In. Pro Minoritate folyóirat, Budapest. In. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2012/ProMino12-3-02-Kiss.pdf>, 20. oldal.
- 8 uo.
- 9 ROMANINET Curs multimedia de limba romani pentru promovarea diversității lingvistice și îmbunătățirea dialogului social: RAPORT PRIVIND LIMBA ROMANI. (Multimédiás romani nyelv tananyag a nyelvi sokszínűség és a társadalmi dialógus terjesztéséért. Jelentés a romani nyelvről.) In. http://www.romaninet.com/ROMANINET_Linguistic_report_ru.pdf. 15 old.
- 10 Lorena Doghi (2012): Roma gábor nők Romániában. In. <https://romediafoundation.wordpress.com/2012/12/05/roma-gabor-nok-romaniaban/>

47,33%-uk 20 év alatti, 66,8%-uk 30 feletti és 10,8% 50 év feletti.¹¹ A 2011-es népszámlálás szerint a romák 37-63%-a él városban illetve vidéken.¹² Erdélyben legnagyobb arányban Kovászna megyében (86,2%), Szatmár (76,8%), Beszterce –Naszód (78,5%), Bihar (79,4%) Szilágy (80%) megyékben élnek.¹³

Diagnózisok a romák oktatásáról

Az Európa Bizottság, a Világbank és az ENSZ Fejlesztési Programja 2011-ben 11 EU tagországban végzett felmérést a romák oktatásáról. Azt találták, hogy Görögország után (43%) Romániában a legmagasabb azon roma gyermekek aránya, 22%, akik nem vesznek részt a kötelező oktatásban. Továbbá írástudatlan a roma népesség 31%-a Romániában. A 16-24 éveseknek mintegy 15%-a sose járt iskolába. A 18-24 évesek 93%-a nem érettségizik.¹⁴

A Világbank 2011-es felmérése szerint 40%-al kevesebb roma gyereket írtattak óvodába, mint amennyit országosan.¹⁵ A 7-11 éves roma gyerekek 44%-át fenyegeti korai iskolaelhagyás.¹⁶ 2012-ben mintegy 400 ezer roma gyerek nem járt rendszeresen elemi iskolába. A diákok 75%-a nem fejezi be a 8. osztályt. 10-ből 2 roma gyerek nem jár rendszeresen iskolába anyagi gondok miatt. 6 roma szülőből 1 azt mondja, hogy diszkrimináció miatt nem járhatja gyerekeit iskolába.¹⁷ A romák 23-25%-a nem rendelkezik semmilyen iskolai végzettséggel és nem tud írni-olvasni.¹⁸ 26%-nak van elemije és 34%-nak általános iskolája, 17% jár szakközépiskolába vagy líceumba, 9% végezte el, 2%-nak van felsőfokú végzettsége.¹⁹

Annak ellenére, hogy 2011-ben új Tanügyi Törvény²⁰ lépett életbe, az oktatási szeg-

11 Mariea Ionescu, Simona Maria Stănescu (2014): POLITICI PUBLICE PENTRU ROMI. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor. Pro Universitaria, București. (Közpolitikák romáknak. Jelentés az EU által finanszírozott roma inklúziós programok értékeléséről.) In. http://www.prois-nv.ro/docs/Politici_publice_pt_romi.pdf. 25. oldal.

12 uo.

13 uo. 26. oldal

14 Roma survey – Data in focus (2014). Education: the situation of Roma in 11 EU Member States. FRA European Agency for Fundamental Rights. In. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014_roma-survey_education_tko113748enc.pdf 11 old.

15 Towards and Equal Start (2012): Closing the Early Learning gap for Roma Children in Eastern Europe. In. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf. 12 old.

16 Towards and Equal Start (2012): Closing the Early Learning gap for Roma Children in Eastern Europe. In. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf, 3 old.

17 uo.

18 United Nations Economic and Social Council (2012) Draft country programme document Romania. In. http://www.unicef.org/evaluation/files/Compendium_2012-12.pdf.

19 Dumnică, Gelu și Ivasiuc, Ana (2010): Raport de cercetare. O școală pentru toți? Accesul copiilor romi la o educație de calitate. București, Editura expert. In. http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/o_scoala_pt_toti.pdf

20 Legea Educației nr. 1/2011, Monitorul Oficial al României, Partea 1, nr. 18/ 10 ianuarie 2011

GALÉRIA

regáció tilalma nem kapott ebben helyet, továbbra is egy miniszteri rendelet²¹ mondja ki az elkülönítés tiltását, viszont a gyakorlatban nem alkalmazzák az iskolák sem a megyei tanfelügyelőségek és nincsenek szankciók hozzárendelve.²² Korábbi kutatásaink során magunk is tapasztaltuk – a szülők és pedagógusok elmondása alapján – hogy a szegregáció úgy osztályi, mint iskolai szinten egyaránt előfordul. Amint egy osztályban a gyerekek 30-40%-ra roma diák lesz, a többségi szülők kezdik elvinni gyermekeiket más osztályba, hasonlóan, amint egy iskolában a roma diákok jelenléte számottevő lesz, a többségi szülők más iskolát keresnek, akár nagyobb anyagi terheket vagy utazási távolságot, szélsőséges esetben akár otthonoktatást vállalva.

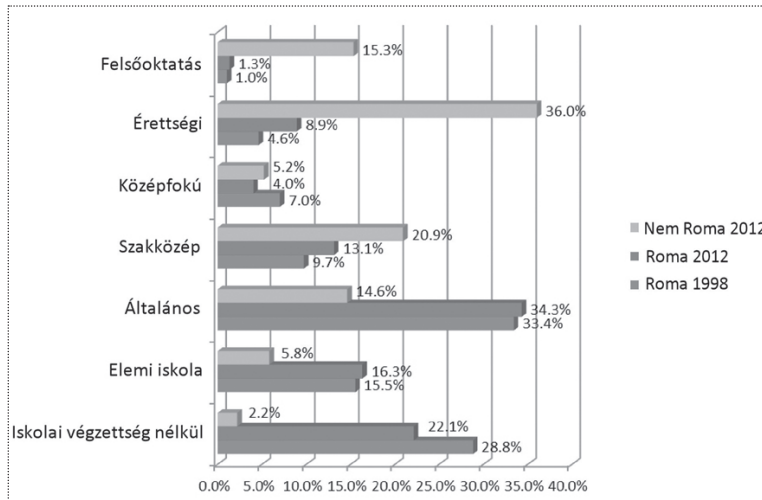
Egy 2013-as tanulmány szerint²³ jelentős változások következtek be a romák oktatásában Romániában 1998 és 2012 között. Pozitív fejlemény, hogy az iskolai végzettség nélküli romák aránya 28,8%-ról 22,1%-ra csökkent, igaz ez még mindig többszöröse a többségi 2,2%-nak. Az elemi iskolai végzettséggel rendelkező romák számaránya 15,5%-

21. Ordinul ministrului 1540/19 iulie 2007 (Oktatási Törvény 1/2011. Románia Hivatalos Közlönye, Első rész, 18 szám, január 21, 2011, Miniszteri rendelet 1540/2007 július 19).

22. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9270_file20_ro_civil-society-monitoring-report_ro.pdf. 10. old.

23. https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine

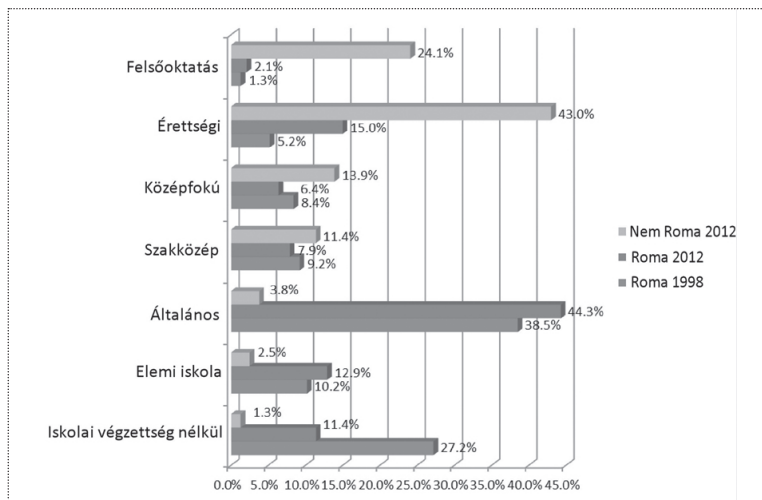
ról 16,3%-ra nőtt, ami a többségiek esetében 5,8%, az általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya 33,4%-ról 34,3%-ra, ami a többségiek esetében 14,6%. A szakközépiskolai végzettség aránya is 9,7%-ról 13,1%-ra nőtt a többségiek 20,9%-a mellé. A középiskolát abszolválók, de érettségivel nem rendelkező romák aránya 7-ről 4%-ra csökkent, ami alacsonyabb érték, mint a többségiek 5,2%-a. Az érettségizettek számaránya megduplázódott ez alatt az 14 év alatt 4,6%-ról 8,9%-ra, azért még így is nagymértékben elmarad a többségiek 36%-ához képest. A felsőoktatásban minimális előrelépés történt, csak 1-ről 1,3%-ra nőtt a romák aránya a többségiek 15,3%-ához képest.

1. ábra: Romák és nem romák iskolázottságának változása 1998-2012 között a 16 éven felüli népesség körében

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 80. oldal

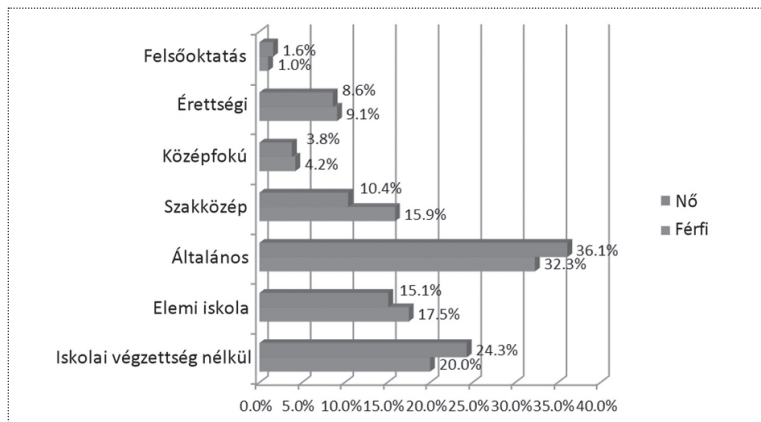
Meg kell jegyeznünk, hogy a fenti ábrán bemutatott mindkét kutatás a 16 év feletti népességet vizsgálta, ami kedvezőtlen irányba torzítja az eredményeket, lévén, hogy az idősebb generációk kevésbé iskolázottak, mint a fiatalabbak. Ezt a jelenséget tükrözi, a 17-25 évesekre vonatkoztatott leszűkítés, ami az előzőnél kedvezőbb képet mutat minden egyes oktatási szint vonatkozásában, de talán legszembetűnőbben a felsőoktatásban, ahol majdnem megduplázódott 1,3%-ról 2,1%-ra a felsőfokú végzettség aránya, de ez még szintén messze van a többségiek több mint tízszeres (európai viszonylatban szintén nagyon alacsonynak számító) 24,1%-hoz képest. Ez az 14 év azonban nem kedvezett a szakképzéssel rendelkezőknek, kiknek száma visszaesett 2012-ig 1998-hoz képest 9,2%-ról 7,9%-ra.

2. ábra: Romák és nem romák iskolázottsága 1998-2012-ben a 17-25 évesek körében

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 82. oldal

A nemi megoszlás tekintetében a nők felülreprezentáltak 2012-ben, a legalsóbb és a legfelsőbb oktatási szinteken: az iskolázatlanok, az elemi végzettek, a középiskolát végzettek, valamint a felsőfokkal rendelkezők körében. A férfiak dominálnak az összes többi dimenzióban, azaz a 8 osztályt végzettek, szakképzéssel rendelkezők, elvégzett középiskolával és érettségivel rendelkezők körében.

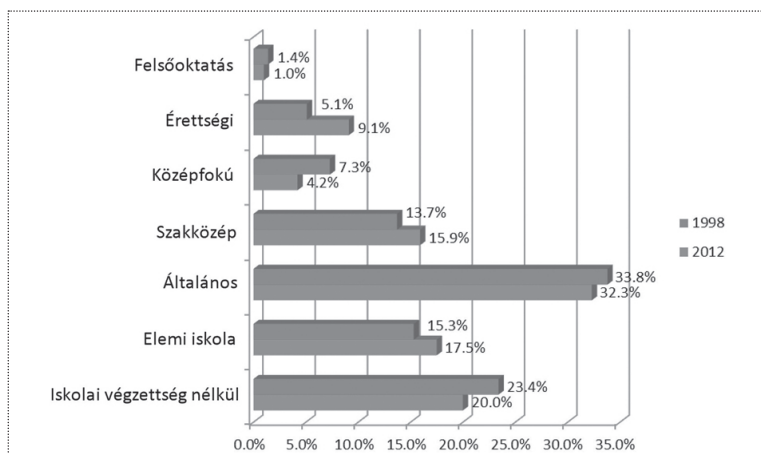

3. ábra: Roma nők és férfiak iskolázottsága 2012-ben a 16 éven felüli népesség körében

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 83. oldal

1998-2012 között a nők oktatásában történt a legjelentősebb változás, egyrészt az iskolai végzettséggel nem rendelkező nők számának drasztikus csökkenésében 34%-ról 24,3%-ra, másrészt az érettségizett nők számának megduplázódásában 4,3%-ról 8,6%-ra (hasonlóan a férfiak esetében is 5,1%-ról 9,1%-ra). Hasonlóan erős növekedési dinamikája volt a felsőfokú végzettséggel rendelkező nőknek, akiknek száma több mint megduplázódott 0,7%-ról 1,6%-ra.

A férfiak oktatásában kedvező tendencia, hogy nagymértékben csökkent az iskolai végzettséggel nem rendelkező férfiak aránya (23,4-ről 20-ra), nőtt az érettségizettek (5,1-ről 9,1-re) és a szakképzettek aránya (13,7-ről 15,9-re), csökkent viszont a felsőfokú végzettek (1,4-ről 1-re) aránya.

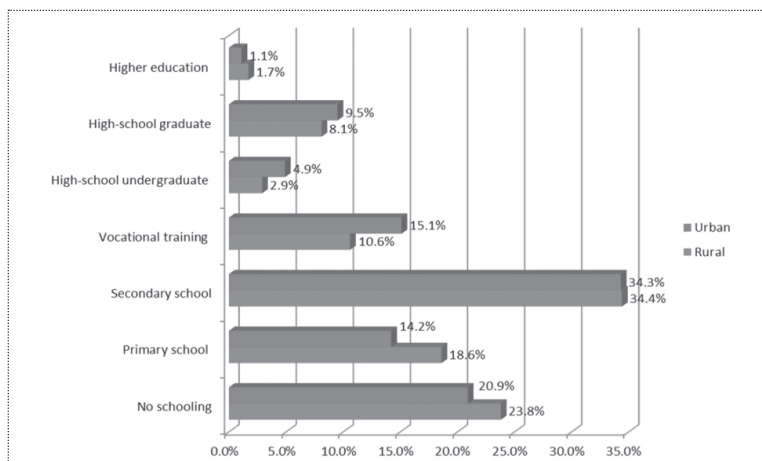
4. ábra: Roma férfiak iskolázottsága 1998-2012-ben a 16 éven felüliek körében

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 85. oldal

GALÉRIA

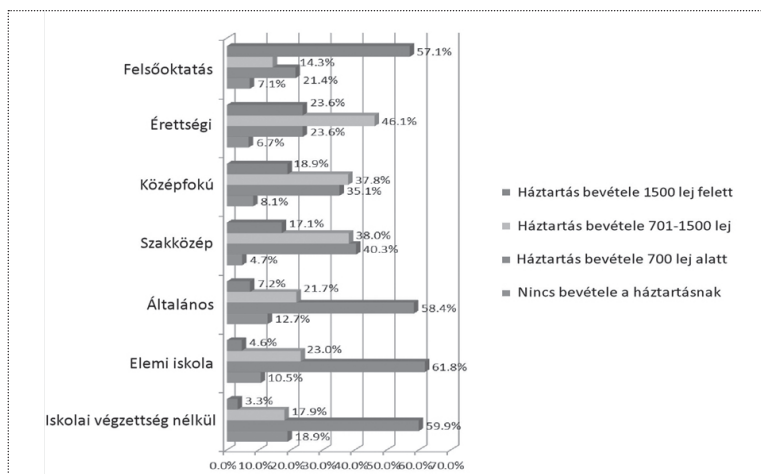
Míg a nem romák esetében jelentős összefüggés van a magasabb iskolázottság és a városban élés között, a romák oktatása nem mutat szignifikáns összefüggést a lakhely típusával, igaz megállapítható, hogy vidéken nagyobb arányban élnek iskolázatlan és alacsonyan iskolázott romák, míg városon többen hozzáférnek a szakképzéshez és az érettségi adó iskolákhoz. Meglepő viszont, hogy több felsőfokú végzettséggel rendelkező romát találunk vidéken, mint városon. A 8 osztályos végzettek tekintetében nincs jelentős eltérés.

5. ábra: A 16 éven felüli roma népesség megoszlása iskolázottság és településtípus szerint 2012-ben

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 86. oldal

A háztartások bevételeinek mértéke és az iskolázottság között szoros összefüggés van. A bevételek az iskolázottság mértékével arányosan növekednek. A diszkrimináció a munkaerőpiacon is érvényesül, négyből egy érettségizett Roma keres 1500 lejnél (100 ezer Forint körül) többet havonta, míg a többségiek közül négyből kettő.²⁴

6. ábra: Roma háztartások bevételeinek mértéke iskolázottsági szintenként 2012-ben.

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 88. oldal

Az iskola előtti oktatásban történő részvételben nagyon hangsúlyosak az eltérések a romák és a nem romák között. Míg a nem romák 83,8 %-a óvodába járattja a gyerekeit, a romáknak csak alig több, mint fele (52,8%) teszi ugyanezt. A romák közel harminc százaléka a távolmaradás okát azzal magyarázza, hogy nincs pénzük az iskolázással együtt járó másodlagos költségekre, mint amilyen a ruha, cipővásárlás, túl kicsinek tartják a gyereket, illetve messze van az óvoda és félnek, hogy nem fogadják majd el a gyereküket az óvodában.

A gyermek iskolát megelőző oktatási helyzete:	roma	nem roma	Miért?	roma%
óvodába jár	83,8	52,8		
még nem jár óvodába	8,8	24,3	– nincs pénz ruhára, cipőre – túl kicsi	46,6 39,7
beiratkozott óvodába, de nem jár	2,9	5,0	– az óvoda messze van – az óvoda nem fogja őt elfogadni	6,9 6,8
nem akarjuk óvodába adni	1,5	9,2		
nem válasz	2,9	8,7		

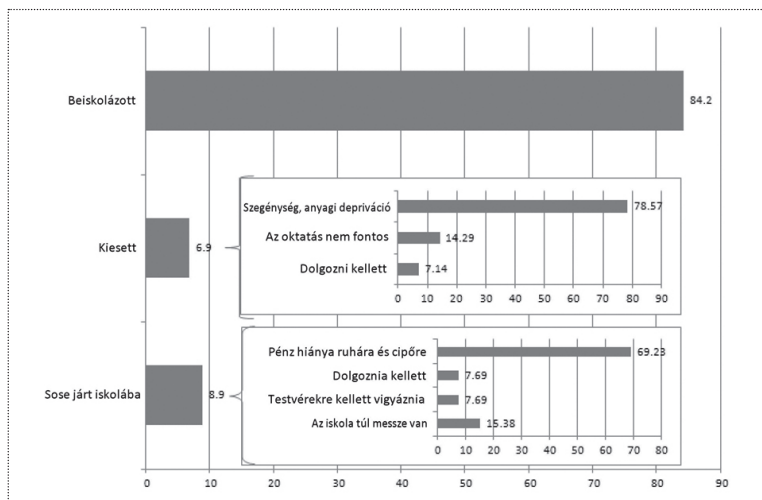
7. ábra: Roma és nem-roma gyerekek részvétele az iskolát megelőző nevelésben 2012-ben

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 92. oldal

24 https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine

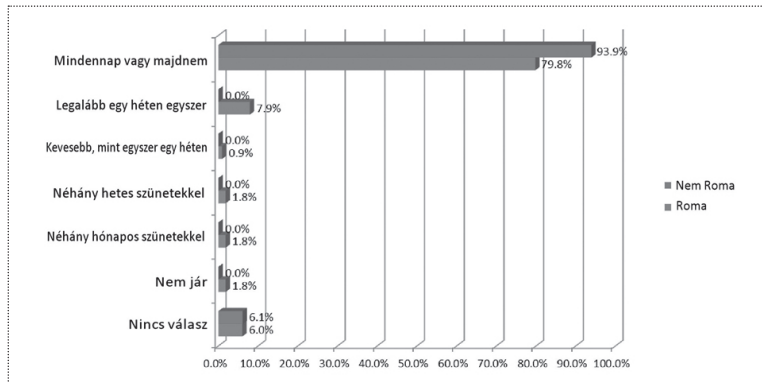
A probléma megoldására született 2011-ben az új Tanügyi Törvény, melynek célja az volt, hogy beóvodázza azt a hátralevő 20 illetve 50%-ot is, aki korábban kimaradt az iskola-előkészítőkből. A törvényt 2012 szeptemberétől vezették be, azóta az iskola-előkészítő csoportok már nem az óvodában működnek opcionális jelleggel, hanem az iskolák keretei között a kötelező oktatás részeként. Más kérdés, hogy a törvény bevezetésének évében az eredmények csapnivalók voltak, hiszen nemhogy a gyerekek 20%-ával, de 40%-kal nem tudott elszámolni az Oktatási Minisztérium, holott az intézkedés célja az volt, hogy az ország közelítse az Európa 2020 stratégiában előirányzott 95%-os iskola előtti oktatásban történő részvételt.

Az iskolai részvétel tekintetében is elmarad a romák beiskolázása a többiektől, a kimaradás legfőbb okaiként a szegénységet, anyagi deprivációt, másodsorban az oktatás iránti érdektelenséget sorolják, míg a beiskolázás elmaradásának legfőbb okaiként a megfelelő ruha és cipő hiányát valamint az iskola földrajzi értelemben vett távolságát említik.

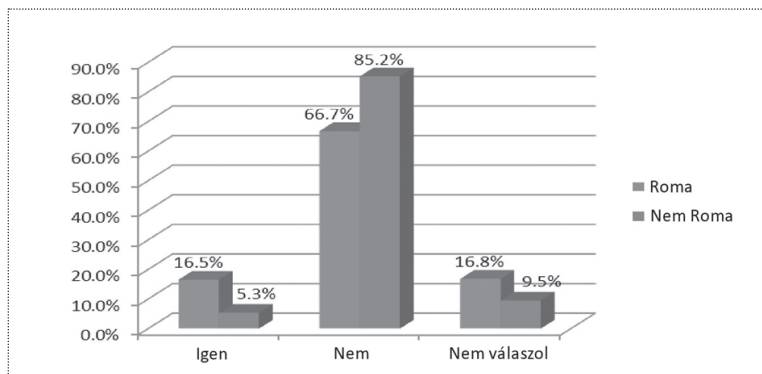
8. ábra: Romák iskolai részvétele és a kimaradás okai 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 94. oldal

A romák iskolalátogatási statisztikái sem túl kiemelkedők a többségiekhez képest, a roma gyerekeknek csak mintegy 80%-a jár napi rendszerességgel iskolába, a többségi 93,9%-hoz képest és a heti rendszerességgel hiányzó roma gyerekek aránya is majdnem 8%.

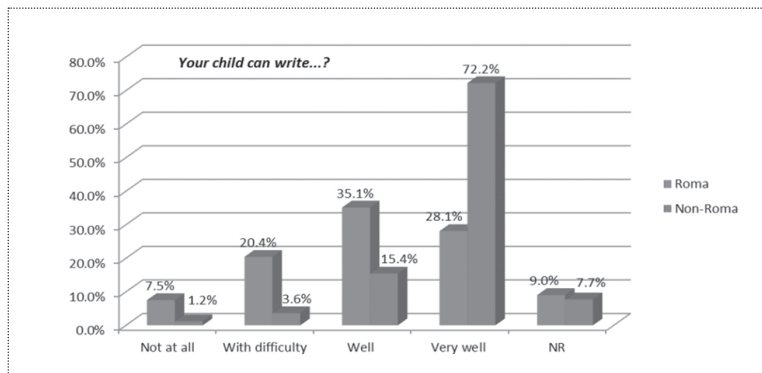
9. ábra: Iskolalátogatás Roma és nem Roma diákok esetében 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 95. oldal

Osztályismétlésben is Roma diákok vezetnek a nem Romákkal szemben, 33.3%-uk már legalább egyszer ismételt.

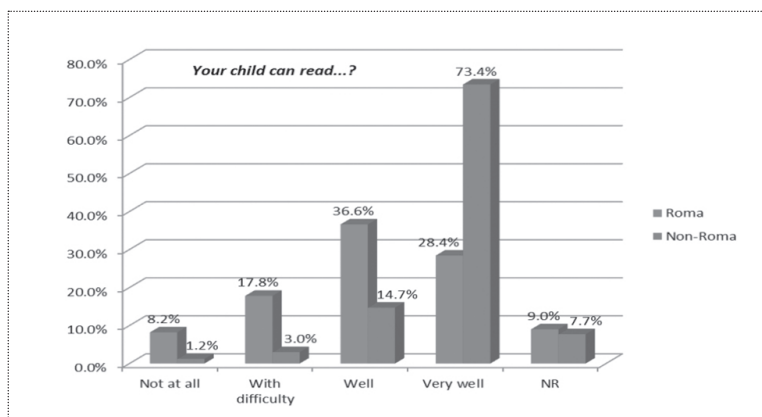
10. ábra: Osztályismétlő Roma és nem Roma diákok arányai 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 95. oldal

Írástudásban is alacsonyabb a roma gyerekek teljesítménye a többségieknél a saját szülei megítélése szerint. Nagyon jól csak a roma gyerekek 28,1%-a ír és 28%-a olvas, a többségi gyerekek 72,2 és 73,4%-ával szemben.

11. ábra: Roma és nem Roma gyerekek íráskészsége 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 96. oldal

Ahogy az olvasási készségek is lehetnének jobbak a szülői megítélések alapján. A roma gyerekek többsége a szülei megítélése szerint jól ír (35,1%) és olvas (36,6%). Kimagasló azon roma gyerekek aránya, akiknek nehézségük van az írás (20,4%) vagy az olvasás (17,8%) területén. Nagyon magas azon roma gyerekek aránya is, akik egyáltalán nem tudnak írni (7,5%) vagy olvasni (8,2%). Ha ehhez még hozzászámítjuk, hogy a nem válaszolók aránya is nagy valószínűséggel ehhez a kategóriához tartozik, akkor még szomorúbb eredményekre jutunk. A kutatás nem tért ki a számolásra, de valószínűsíthetően ott is hasonló eredmények születtek volna.

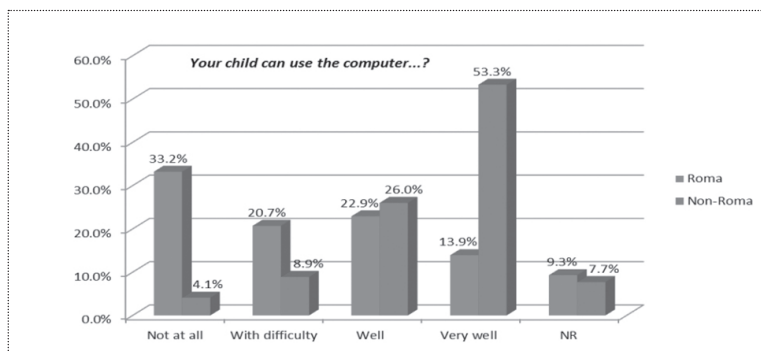

12. ábra: Roma és nem Roma gyerekek olvasási készségei 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 97. oldal

A számítógép használat esetében még jelentősebb a lemaradás a Roma és nem Roma gyermekek között, a roma gyerekek 33,2%-a digitális analfabétának számít, 20,7%-uk nehézségekkel kezeli a számítógépet és mindössze 22,9% az, aki jól vagy aki kitűnően elboldogul az IKT-s eszközökkel. Mindez hatalmas lemaradást illetve önmaguk kizárá-

sát eredményezi majd a közeljövőben mikor a számítógép használat már egyre inkább nemcsak a közügyek intézésében, de az élet minden területén elengedhetlenné válik.

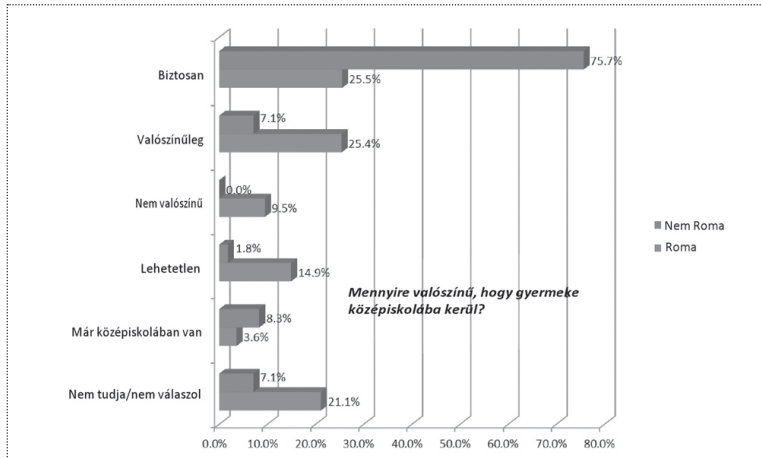

13. ábra: Számítógép használat Roma és nem Roma gyerekek körében 2012-ben

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 97. oldal

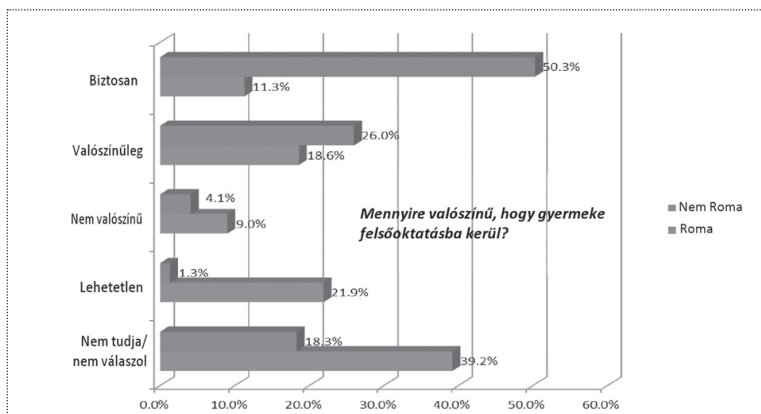
A kérdésre, hogy a gyerek milyen valószínűséggel jut be a középiskolába, a következő válaszok születtek a roma szülők részéről. A roma szülőknek csak alig több mint negyede biztos a gyermeke továbbtanulásában, a többségiek kétharmadával szemben és negye-

dük az, aki valószínűsíti a gyereke továbbtanulását. A roma szülők 9,5 százaléka bizonytalannak tartja és 14,9% lehetetlennek a gyereke középfokú továbbtanulását. Feltűnően magas 21,1% a nem válaszolók aránya a romák körében, ami azt is jelentheti, hogy még belegondolni sem tudnak vagy mernek a gyermek iskolai jövőjébe, kilátásaiba, esélyeibe.

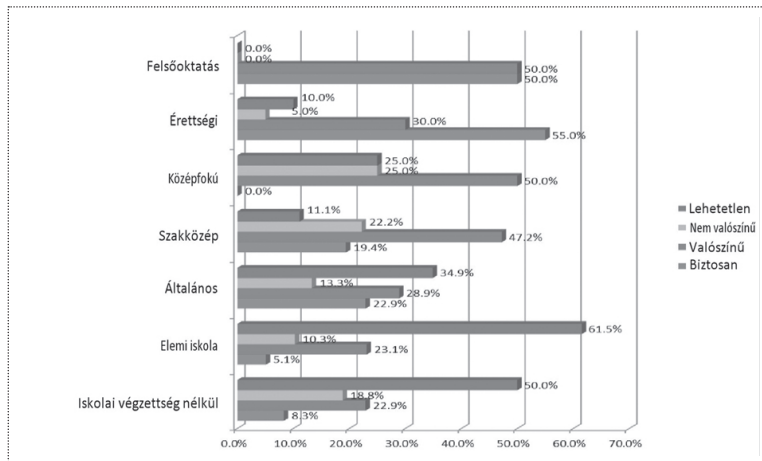
14. ábra: Roma és nem roma szülői elvárások a gyerek középfokú oktatásba kerülésével kapcsolatban 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 98. oldal

Még ennél is kedvezőtlenebbül alakulnak a szülők felsőoktatással kapcsolatos várakozásai. A roma szülők 11,3%-a tartja biztosnak gyermeke továbbtanulását a többségiek felével szemben és mindössze 18,6%-uk valószínűsíti azt, a többségi 26% mellett. A roma szülők 9%-a szerint nem valószínű és 21,9% szerint lehetetlen a gyermek továbbtanulása felsőfokon. Itt is nagyon magas, 39,2% azon roma szülők aránya, akik nem tudtak vagy nem akartak válaszolni a kérdésre.

15. ábra: Roma és nem roma szülők elvárásai a gyerekek felsőoktatásával kapcsolatban 2012-ben
 Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 99. oldal

A szülők elvárásai a gyermekük felsőfokú végzettségét illetően saját oktatási végzettségük alapján alakul, amint azt az alábbi ábra is szemlélteti.

16. ábra: Roma és nem roma szülők elvárása iskolai végzettség szerint a gyermek felsőoktatásba kerülését illetően 2012-ben

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 99. oldal

Minden valószínűség szerint az információkhoz (és IKT használathoz) történő hozzáférés is az egyik gátja a gyermekek továbbtanulásának, amennyiben a szülők nincsenek tisztában a támogató rendszerekkel, melyeket gyermekük iskoláztatásához igénybe vehetnének. A szülőknek csak mintegy 26%-a hallott arról, hogy léteznek a középiskolai oktatást támogató lehetőségek és csak 2,9%-uk vette igénybe ezeket, 21% hallott a felsőoktatási támogatásokról és 1,3% vette igénybe, 13% hallott az iskolai mediátoroktól és 1,3% élt az általuk nyújtott szolgáltatásokkal.

	pozitív rendelkezések a középiskolába kerüléshez	pozitív rendelkezések a felsőoktatásba kerüléshez	iskolai mediátor
hallott róla	26%	21%	13%
részesült belőle	2,9%	1,3%	1,3%

17. ábra: Roma szülők tudatossága a pozitív diszkriminációs lehetőségekről és azok igénybevételének mértéke 2012-ben

Forrás: https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine, 81. oldal

Stratégiák a roma oktatás javítására 2020-ig

A romák, mint speciális célcsoport 1993 óta, Románia Európai Unió csatlakozására készülése óta a politikum és a közvélemény látóterében van, 2001-2011 között számos olyan közpolitika megalkotására került sor, melynek célcsoportját a romák képezték például a Romák nemzet stratégiája 2001-ben és az Inklúzió évtizede 2011-ben.

A 2001-es stratégia 2009-es értékelésekor pozitív eredményként értékelték, hogy roma elitek alkalmazására került sor fontos állami pozíciókra, mind helyi, mind regionális, mind országos szinteken, akik jól ismerték a közösség problémáit és ezekhez tudták igazítani a forrásokat. Sikertelenségnek könyvelték el a stratégia megvalósításához szükséges források hiányát, megfelelően képzett és motivált roma munkaerő hiányát, némely társadalmi szereplők bevonódásának hiányát és helyi szinten a roma civil társadalom és politikum aktivitásának hiányát.²⁵ Egy másik jelentés szerint e stratégia gyakorlatba ültetésének eredményei szerények voltak és ezek is leginkább külső nyomásra következtek be, nem a problémák mélységének és összetársadalmi hatásának felismeréséből eredtek. 2001-ben a PHARE program keretében 71.850.000 eurót költöttek roma projektekre, melyből 1000 roma közpolitikákkal foglalkozó személyt képeztek, 450 projektet finanszíroztak, több mint 33 ezer igazolványt (személyi, születési, magán vagyona vagy területre vonatkozó) bocsátottak ki, egy országos felmérést készítettek a romák inklúziójáról vagy kirekesztéséről és 170 megyei fejlesztési tervet készítettek. 1997-2012 között 241.151.497 Eurót költöttek roma projektekre EU-s forrásból, 47.200.000 állami forrásból és 43.469.581 eurót Világbanki kölcsönből. Az 1997-2012-es időszakban a romák oktatása és szakképzése részesült a második legnagyobb támogatásban az infrastrukturális és társadalmi fejlesztéseket követően.²⁶

A 2007-2013-as célkitűzések megvalósítását, az Európai Unió támogatások roma integrációra szánt hasznosulását értékeltelte a roma közpolitikákról szóló kutatás és tanulmány 2014-ben, amiből már idéztünk a diagnózisokban.²⁷

A 2014-2020-as időszakban Románia a stratégiaalkotás virágzásának lehettünk tanúi. Nemcsak ágazati, de a népesség adott köreire vonatkozó stratégiák is szép számmal születtek, köztük a romák inklúziójára vonatkozók is.

25 Mariea Ionescu, Simona Maria Stănescu (2014): POLITICI PUBLICE PENTRU ROMI. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor. Pro Universitaria, Bucuresti. (Közpolitikák romáknak. Jelentés az EU által finanszírozott roma inklúziós programok értékeléséről.) In. http://www.prois-nv.ro/docs/Politici_publice_pt_romi.pdf. 31. oldal.

26 Mariea Ionescu, Simona Maria Stănescu (2014): POLITICI PUBLICE PENTRU ROMI. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor. Pro Universitaria, Bucuresti. (Közpolitikák romáknak. Jelentés az EU által finanszírozott roma inklúziós programok értékeléséről.) In. http://www.prois-nv.ro/docs/Politici_publice_pt_romi.pdf. 44. oldal.

27 Mariea Ionescu, Simona Maria Stănescu (2014): POLITICI PUBLICE PENTRU ROMI. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor. Pro Universitaria, Bucuresti. (Közpolitikák romáknak. Jelentés az EU által finanszírozott roma inklúziós programok értékeléséről.) In. http://www.prois-nv.ro/docs/Politici_publice_pt_romi.pdf

GALÉRIA

Közoktatási

Európai cél az iskolaelhagyás 10% alá történő visszaszorítása. A román közoktatási stratégia 2014-2020 egyik fő célja az iskolaelhagyás 11.5% alá történő visszaszorítása. 2013-ban ez az arány 17,3% volt, ami jóval magasabb az európai 12%-os átlagnál. A másik közoktatási nemzeti cél a 4 évet betöltött gyerekek 95%-nak felvétele az iskola-előtti oktatásba. Európai stratégiai cél a gyenge írás-olvasási- és számolási teljesítményű diákok számarányának 15% alá történő visszaszorítása.

Szakképzési

2013-ban Romániában a középfokú végzettség foglalkoztatási aránya 55,5%, volt, míg a felsőfokú végzettségé 76,2%, azaz 66,8% mindkét szinten, ami nagymértékben elmarad az európai 75.5%-os aránytól, nem beszélve a 2020-as európai céltől, ami 82%-os.

Felsőoktatási²⁸

A felsőoktatási stratégiában megfogalmazott európai célkitűzés, hogy a 30-34 éves korcsoport körében a felsőfokú végzettség aránya elérje a 40%-ot, romániai cél 26,7%. E tekintetben szép fejlődést ért el az ország, 16,8% volt 2009-ben és 22,8% 2013-ban, illetve 23,8% 2014-ben, ami jelentősen elmarad az európai 36,9%-os 2013-as átlaghoz képest. A roma népességben belül azonban a 30-34 éves korcsoportnak csak 1%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel (felsőoktatási stratégia, 29 oldal). Az Együtt Alapítvány egy 2013-as felmérésében kimutatta, hogy 1998-2012 között a roma nők körében a

28 STRATEGIA NAȚIONALĂ PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNT TERȚIAR 2015 -2020. (A harmadfokú oktatásra vonatkozó nemzeti stratégia 2015 -2020) In. [https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Minister/2016/strategii/Strategie_inv_tertiar_2015_2020\(1\).pdf](https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Minister/2016/strategii/Strategie_inv_tertiar_2015_2020(1).pdf)

felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya megduplázódott 0,7%-ról 1,6%-ra, ezzel szemben a roma férfiak körében változatlanul 1% körül maradt.

Felnőttképzési

A felnőttoktatásban európai cél a felnőttek 15%-nak részvételét célozzák meg az élet-hosszig tartó tanulásban. 2013-ban Romániában ez mindössze 2% volt, jóval az európai átlagos 10,5% alatt. A nemzeti cél 2020-ra 12% elérése.

Európai cél, hogy a 20-34 év közöttiek foglalkoztatásának mértéke elérje a 82%-ot (a 2010-es 76,5-el szemben), a 20-64 év közöttiek foglalkoztatási célja 75%. Ez utóbbi 2013-ban Romániában 63,9% volt, míg az európai átlag 68,4%, a nemzeti cél 2020-ra 70%.

Kutatás-fejlesztési²⁹

Ez a stratégia nem fogalmaz meg külön a romákra vonatkozó rendelkezéseket vagy intézkedéseket, valószínűleg azért, mert nagyon kevés a kutatás-fejlesztésben részt vevő romák száma és rájuk ugyanazok az előírások vonatkoznak, nincsenek pozitív diszkriminációs intézkedések kilátásba helyezve.

Ifjúsági³⁰

A romániai ifjúsági stratégia a roma fiatalok hivatalos munkaerőpiaci foglalkoztatását, szakmai felkészítésüket és pályaválasztási tanácsadással történő támogatásukat hangsúlyozza (ifjúsági stratégia 7. oldal). A stratégia szerint a roma népesség 33,6%-a szegénynek számított 2011-ben, ami 6,7-szer nagyobb, mint a szegények aránya az össz-népességen belül. A népszámlálás szerint a romák az összlakosságnak csak mintegy 3,3%-át alkotják, de a szegényeknek 21,9%-át. A roma gyerekek körében is sokkal magasabbak a szegénységi arányok, 7,3% a városi roma gyerekeknek szegény, szemben a 2%-al nemzeti szinten és 41,1% a vidéki roma gyerekeknek szegény, szemben a 10,6%-os országos átlaggal. A roma gyerekeknek mindössze 17%-a jár gimnáziumba, líceumba vagy részesül szakképzésben (ifjúsági stratégia 26. oldal).

Társadalmi beilleszkedési³¹

A társadalmi beilleszkedési és szegénységcsökkentési stratégia oktatási célként tűzi ki

- az óvodai és bölcsődei hálózat kiterjesztését az egyenlő hozzáférés elősegítése érdekében
- a lemorzsolódási és iskolaelhagyási veszéllyel fenyegetett gyerekek, vagy az elemi- és gimnáziumi iskolákból kimaradók esetében különös figyelmet szeretnének fordítani a gyerekek nyomon-követésére, olyan program kidolgozására,

29 STRATEGIA NAȚIONALĂ DE CERCETARE, DEZVOLTARE ȘI INOVARE 2014 –2020. (Nemzeti kutatási, fejlesztési és innovációs stratégia 2014 –2020) In. https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Minister/2016/strategii/strategia-cdi-2020_-proiect-hg.pdf

30 Strategia Națională în domeniul politicii de tineret 2015-2020. (Nemzeti stratégia az ifjúság-politika területén 2015-2020) In. <http://mts.ro/wp-content/uploads/2016/02/Strategia-tineret-final.pdf>

31 Strategia Națională privind Incluziunea Socială și Reducerea Sărăciei pentru perioada 2015-2020. (Nemzeti Stratégia a Társadalmi Inklúzióért és a Szegénység Visszaszorításáért a 2015-2020-as időszakra.) In. www.fonduri-structurale.ro/descarca-document/179

- mely támogatást, szülői nevelést nyújtson a veszélyeztetett családok számára
- növelni a hozzáférést a második esély iskoláihoz vidéken és támogatást nyújtani az ezzel kapcsolatos indirekt oktatási költségek (pl. utazás) fedezésére
 - a speciális nevelési igényű gyerekek számára hozzáférést biztosítani a minőségi oktatáshoz az intézményi, pénzügyi, jogi folyamatok felülvizsgálata révén, a toleranciára nevelés kötelező tantervbe történő bevezetésével, a Megyei Nevelési Tanácsadó és Erőforrásközpontokba történő befektetések révén, a speciális nevelési igényű tanulók ismeretanyagának és a hozzáférés javítása révén.
 - az egyenlő hozzáférés biztosítása a finanszírozási eljárások felülvizsgálata és optimalizálása révén, a pénzügyi eszközök hatékonyabb felhasználása által, az oktatási rendszer újratervzésén keresztül, a veszélyeztetett és szegény gyerekek számára a részvételre és minőségi oktatásra ösztönzők beépítésével.

Ez a stratégia a szegénység mértékét 25%-al tervezi csökkenteni.

Roma beilleszkedési stratégia³²

A roma beilleszkedési stratégia több fejezetben foglalkozik az oktatás kérdésével. Az oktatásra vonatkozó kihívásokban megfogalmazza, hogy a 3-6 éves korú gyerekek esetében a roma gyerekek 37%-ban járnak óvodába a többségiek 77%-val szemben.³³ Tízből két gyermek nem megy iskolába, pénzügyi hiányosságokra hivatkozva,³⁴ hatból egy szülő az etnikai diszkriminációval magyarázza gyereke gyenge iskolai részvételét.³⁵ A roma szülők 80%-a azt szeretné, ha a gyereke legalább a 8 osztályt elvégezné, ehhez képest csak 75%-uk abszolválja azt.³⁶ A 2011-es népszámlálás alapján felsőfokú végzettséggel a románok 14,8, a magyarok 10,2 és a romák 0,7%-a azaz összesen 3.397 fő rendelkezik. Az analfabéták 27,4%-a roma nemzetiségű, a 10 éven felüliek között pedig 14,1% a roma analfabéta (Stratégia, 18. oldal).

E nemzeti stratégia 18 oktatási vállalást tartalmaz, melyek többsége mind pozitív diszkriminációs eszközt alkalmaz a romák oktatási esélyeinek és hozzáféréseinek növelése érdekében.

32 STRATEGIA GUVERNULUI ROMÂNIEI DE INCLUZIUNE A CETĂȚENILOR ROMÂNI APARȚINÂND MINORITĂȚII ROME PENTRU PERIOADA 2014-2020. (Románia Kormányának a Román Állampolgárságú Roma Kisebbségére vonatkozó Inklúziós Stratégiája 2014-2020) In. http://www.anr.gov.ro/docs/Site2014/Strategie/Strategie_final_18-11-2014.pdf

33 The World Bank, Toward an equal start: closing the early learning gap for Roma children in Eastern Europe, 2012, In. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf. p.12

34 Irina Maria Preoteasa, Monica Șerban, Daniela Tarnovschi (2011). Situația romilor în România, 2011. Între incluziune socială și migrație. București: Fundația Soros România. (A romák helyzete a társadalmi inklúzió és migráció között) In. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9270_file25_ro_civil-society-monitoring-report_ro.pdf

35 Surdu, Laura (2011). Roma school participation, non-attendance and discrimination in Romania ", Bucharest, Vanemonde; citat în United Nations Economic and Social Council (2012) Draft country programme document Romania, In. http://romaeducationfund.ro/wp-content/uploads/2015/01/ENG_Country-Assesment-Romania-20121.pdf. p.3-4 .

36 The World Bank, Toward an equal start: closing the early learning gap for Roma children in Eastern Europe, 2012. In. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf p.9.

GALÉRIA

Egyik cél 2016-ig egy adatgyűjtési és utánkövetési rendszer felállítása 300 iskolakörzetben, 2020-ig pedig minden olyan iskolakörzetben ahol a roma diákok aránya meghaladja a 15%-ot. 2016-ig támogatni szeretnék 5800 óvodáskorú roma gyereket és 2020-ig 30 ezret, hogy beiratkozzanak és folyamatosan részt vegyenek az iskola előtti intézményes nevelésben. Szeretnék feltornászni a roma gyerekek iskola előtti intézményes nevelésben történő részvételt a 2011-es 37%-ról³⁷ 2016-ig 50, 2020-ig pedig 70%-ra. Elemi és általános iskolások beiratkozásának és iskolalátogatásának támogatása 2016-ig 2000 roma diák esetében, 2020-ig pedig az összes veszélyeztetett gyermek iskolalátogatási támogatása. A 7-14 éves gyerekek körében 2016-ig 10%-al csökkentik 2011-hez képest azok számát, akik nem járnak iskolába, 2020-ig pedig az összes veszélyeztetett gyermek iskolába járását vállalják. Az iskola utáni iskolába 2016-ig 10 ezer roma gyereket, 2020-ig 40 ezer roma gyereket kívánnak bevonni. A második esély iskolájával 2016-ig 5000, 2020-ig 20 ezer roma iskolázottsági helyzetét tervezik javítani. Ingyenes iskolába szállítást biztosítanak 2016-ig 10 ezer, 2020-ig minden veszélyeztetett gyermeknek, ahol a roma gyerekek létszáma 15% feletti. Munkaerőpiaci támogatást (informálás, képzés, mediálás) nyújtanak 2016-ig 10 ezer, 2020-ig 50 ezer szülőnek, akik veszélyeztetett helyzetű (többnyire roma) gyerekeket nevelnek. 2016-ig 10 ezer, 2020-ig 30 ezer veszélyeztetett, többnyire roma gyereket támogatnak az iskolalátogatás akadályainak megszüntetésében (élelem, ruha, lakhatási és egészségügyi körülmények). Rehabilitációt végeznek 2016-ig 200 olyan iskolában, ahol a roma gyerekek aránya meghaladja a 15%-ot és mely nem vett részt más hasonló rehabilitációs programban, 2020-ig pedig minden ilyen iskolában. A 2013-as 600 romák számára biztosított ösztöndíjas egyetemi helyek számát 2016-ig 800-ra, 2020-ig pedig 1000-re bővítik. 2016-ig 252

37 2011-es romániai népszámlálás.

a roma gyerekek inklúziójában szakértő mediátort képez a kormány, valamint ugyan-csak 252 a romani nyelvet beszélő és a kultúrát ismerő pedagógust, ugyanakkor 2016-ig 600 mediátort alkalmaznak olyan iskolákba, ahol erre szükség van, 2020-ig pedig 1680-at azokba az iskolákba, ahol a roma gyerekek aránya meghaladja a 15%-ot. 2016-ig mind a 42 megye stratégiát dolgoz ki az etnikai alapon történő oktatási szegregáció megelőzésére, 2020-ig pedig minden iskolában felszámolják a szegregációt. 2016-ig módosítják a 2007.július 17.-i oktatási etnikai szegregációról hozott Kormányhatározatot, kiegészítve azt a megállapított szegregációs esetekre vonatkozó konkrét lépésekkel és intézkedésekkel (Stratégia, 28 oldal).

Összefoglalás

A diagnózisokból láthattuk, hogy a romák oktatási tendenciáit számos pozitív fejle-mény jellemezte az 1998-2012 közötti 14 év alatt:

- az iskolázatlan roma nők száma jelentősen csökkent (34%-ról 24,3%-ra 1998-2012 között),
- a középiskolát végzett romák száma megduplázódott (nők esetében 4,3-ról 8,6-ra, férfiak esetében 5,1-ről 9,1-re) illetve megtriplázódott a 17-25 közöttiek köré-ben az elmúlt 15 évben,
- a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya megduplázódott (0,7-ről 1,6-ra)
- négyből egy érettségizett Roma keres 1500 lejnél (100 ezer Forint körül) többet havonta, míg a többségiek közül négyből kettő
- a roma gyerekek fele vesz részt az iskola előtti oktatásban
- a roma gyerekek 46,6%-nak szülei szerint a gyerek megfelelő ruha és cipő hiánya miatt nem jár óvodába
- a roma szülők pesszimistábbak a gyerekeik oktatási kilátásait illetően mint a nem romák, ezen belül is a nők optimistábbak
- összességében növekedett az iskolázottság a romák körében főként az általános és a középiskolát végzetteket illetően
- az oktatási tőke hiányától leginkább az alacsony, vidéki háztartások és a nők szenvednek.

A diagnózisokból származó megoldandó feladat a gyerekek oktatásához szükséges befektetést biztosítani a roma családok számára az oktatási folyamat minőségének ja-vítása mellett. Mindezt a kormány az Európai oktatási 2020-as stratégiákkal összhang-ban számos ambiciózus nemzeti stratégiával igyekszik orvosolni, melyek szinte mind-egyike tartalmaz oktatási rendelkezéseket, mégis, köztük a leginkább romákat meg-célzó a Roma beillesztési stratégia, mely 18 pontba foglalja a 2016-ig és 2020-ig történő kormányzati vállalásokat. Az 1998-2006 közötti roma oktatásra vonatkozó eredmények optimistákká tesznek bennünket. Azonban a kormányzati korrupció és nepotizmus mértéke, a gyenge civil- és etnikai érdekképviselő, az Európai Unió részé-ről egyre inkább megnyilvánuló fenntartások és szkepticizmus, a közpénzek fokozott ellenőrzése és a többségiek etnikumhoz való viszonya óvatosságra intenek az ambíciós tervek és stratégiák megvalósíthatóságát illetően.

Felhasznált irodalom

- COM (2011) 173 – Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020. (EU Bizottsága 2011/173 – Egy EU keret a nemzeti stratégiákhoz a romák integrálására 2020-ig) In. http://www.cdep.ro/eu/examinare_pck.fisa_examinare?eid=10
- Duminică, Gelu – Ivasiuc, Ana (2010): Raport de cercetare. O școală pentru toți? Accesul copiilor romi la o educație de calitate. București, Editura expert. In. http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/o_scoala_pt_toti.pdf
- Gelu Duminică- Ana Ivasiuc (2013). The roma in Romania. From Scapegoat to Development Engine. Agenția Impreună. In. https://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine
- Irina Maria Preoteasa, Monica Șerban, Daniela Tarnovschi (2011). Situația romilor în România, 2011. Între incluziune socială și migrație. (A romák helyzete a társadalmi inklúzió és migráció között) București: Fundația Soros România. In. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9270_file25_ro_civil-society-monitoring-report_ro.pdf
- Kiss Tamás (2012): A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. In. Pro Minoritate folyóirat, Budapest. In. <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2012/ProMino12-3-02-Kiss.pdf>
- Lorena Doghi (2012): Roma gábor nők Romániában. In. <https://romediafoundation.wordpress.com/2012/12/05/roma-gabor-nok-romaniaban/>
- Marian Sultănoiu (2011): RECENSĂMĂNT 2011. Două treimi dintre romi se declară români. 700.000, 2.000.000, 3.000.000 ... câți romi trăiesc în România? (2011-es Népszámlálás. A romák kétharmada románnak vallja magát. 700.000, 2.000.000, 3.000.000...hány roma él Romániában?) Gândul napilap. 2011 október 19. In. <http://www.gandul.info/stiri/recensamant-2011-doua-treimi-dintre-romi-se-declara-romani-700-000-2-000-000-3-000-000-cati-romi-traiesc-in-romania-8883047>
- Mariea Ionescu, Simona Maria Stănescu (2014): POLITICI PUBLICE PENTRU ROMI. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor. Pro Universitaria, București. (Közpolitikák romáknak. Jelentés az EU által finanszírozott roma inklúziós programok értékeléséről.) In. http://www.prois-nv.ro/docs/Politici_publice_pt_romi.pdf
- Roma survey – Data in focus (2014). Education: the situation of Roma in 11 EU Member States. FRA European Agency for Fundamental Rights. In. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014_roma-survey_education_tko113748enc.pdf
- ROMANINET Kurs multimedia de limba romani pentru promovarea diversității lingvistice și îmbunătățirea dialogului social: RAPORT PRIVIND LIMBA ROMANI. (Multimédiás romani nyelv tananyag a nyelvi sokszínűség és a társadalmi dialógus terjesztéséért. Jelentés a romani nyelvről.) In. http://www.romaninet.com/ROMANINET_Linguistic_report_ru.pdf
- STRATEGIA GUVERNULUI ROMÂNIEI DE INCLUZIUNE A CETĂȚENILOR ROMÂNI APARTINÂND MINORITĂȚII ROME PENTRU PERIOADA 2014-2020. (România Kormányának a Román Állampolgárságú Roma Kisebbségére vonatkozó Inklúziós Stratégiája 2014-2020) In. http://www.anr.gov.ro/docs/Site2014/Strategie/Strategie_final_18-11-2014.pdf

GALÉRIA

- STRATEGIA NAȚIONALĂ DE CERCETARE, DEZVOLTAREȘI INOVARE 2014 –2020. (Nemzeti kutatási, fejlesztési és innovációs stratégia 2014 –2020) In. https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Minister/2016/strategii/strategia-cdi-2020_-proiect-hg.pdf
- Strategia Națională în domeniul politicii de tineret 2015-2020. (Nemzeti stratégia az ifjúságpolitika területén 2015-2020) In. <http://mts.ro/wp-content/uploads/2016/02/Strategia-tineret-final.pdf>
- STRATEGIA NAȚIONALĂ PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNT TERȚIAR 2015 -2020. (A harmad-fokú oktatásra vonatkozó nemzeti stratégia 2015 -2020) In. [https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Minister/2016/strategii/Strategie_inv_tertiar_2015_2020\(1\).pdf](https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99giere/Minister/2016/strategii/Strategie_inv_tertiar_2015_2020(1).pdf)
- Strategia Națională privind Incluziunea Socială și Reducerea Sărăciei pentru perioada 2015-2020. (Nemzeti Statégia a Társadalmi Inklúzióért és a Szegénység Visszaszorításáért a 2015-2020-as időszakra.) In. www.fonduri-structurale.ro/descarca-document/179
- Surdu, Laura (2011). Roma school participation, non-attendance and discrimination in Romania, Bucharest, Vanemonde; cited in United Nations Economic and Social Council (2012) Draft country programme document Romania. In. http://roma-educationfund.ro/wp-content/uploads/2015/01/ENG_Country-Assesment-Romania-20121.pdf
- Towards and Equal Start (2012): Closing the Early Learning gap for Roma Children in Eastern Europe. In. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf
- United Nations Economic and Social Council (2012) Draft country programme document Romania. In. http://www.unicef.org/evaluation/files/Compendium_2012-12.pdf